

Nordidactica – Journal of Humanities and Social Science Education

<http://kau.se/nordidactica>

Recension av Mikael Bergs “Historielärares historier”

David Ludvigsson

Nordidactica 2011:01

The online version of this paper can be found at: www.kau.se/nordidactica

Nordidactica
- Journal of Humanities and Social
Science Education

2011:1

Historielärares historier: Ämnesbiografi och ämnesförståelse hos gymnasielärare i historia, Mikael Berg, Karlstad University Studies 2010:37.

Recension av David Ludvigsson

Resumé

Historielärare har på senare tid intresserat alltfler forskare. 2010 publicerades hela tre doktorsavhandlingar i Sverige som till stor del utgick från intervjuer med historielärare – studier av Johan Hansson, Vanja Lozic och Ylva Wibaeus. Något år tidigare kom även en licentiatuppsats om historielärares undervisningsstrategier av Thomas Nygren. Mikael Berg anknuter till dessa studier i sin licentiatuppsats *Historielärares historier* som behandlar historielärares förståelse av sitt ämne.¹

Bergs syfte har varit att studera den förståelse av ämnet som ligger till grund för de didaktiska val som lärarna gör i sin vardag. Ämnesförståelse utgörs alltså i hans mening av de uppfattningar som lärarna utgår ifrån och som föregår arbetet med skolämnet historia. Han studerar lärarnas ämnesförståelse ur två perspektiv. Dels ett biografiskt perspektiv, där lärarna uppger vad ur deras liv som haft betydelse för deras ämnesförståelse, dels ur vad han kallar ett strukturellt perspektiv som fokuserar på hur lärarna ser på ämnets syfte och grundläggande mönster. Undersökningen genomförs dels genom en enkätundersökning med femtio gymnasielärare i historia från skolor i Mellansverige. Sex av de lärare som fyllt i enkäten har sedan djupintervjuats om sin relation till ämnet.

Enligt enkätstudien, som redovisas i kapitel 2, kan lärarna utifrån sina svar på syfte- och innehållsfrågor delas in i tre grupper: de med bildningsorienterad, kritiskt orienterad respektive identitetsorienterad ämnesförståelse. I själva verket identifierar Berg ytterligare grupper, men dessa tre är stora och relativt tydliga. Berg noterar att en bildningsorienterad förståelse är särskilt vanlig bland äldre lärare, och bland lärare med ämneskombinationen svenska och historia, medan kritiskt orienterad ämnesförståelse kan kopplas till ämneskombinationen historia och samhällskunskap. Lärare med identitetsorienterad ämnesförståelse är oftast yngre. Den sistnämnda ämnesförståelsen är kanske den mest intressanta dels för att den inte uppmärksammats av tidigare forskning, men också för att den tycks vara vanlig bland yngre lärare och således kan tänkas bli allt vanligare.

¹ Johan Hansson, *Historieintresse och historieundervisning: Elever och lärares uppfattningar om historieämnet*, Umeå 2010; Vanja Lozic, *I historiekansons skugga: Historieämnet och identifikationsformering i 2000-talets mångkulturella samhälle*, Malmö 2010; Ylva Wibaeus, *Att undervisa om det ofattbara: En ämnesdidaktisk studie om kunskapsområdet Förintelsen i skolans historieundervisning*, Stockholm 2010; Thomas Nygren, *Erfarna lärares historiedidaktiska insikter och strategier*, Umeå 2009. Berg hänvisar inte till Wibaeus.

Kapitel 3 och 4 bygger på intervjuer, och det förstnämnda är inriktat på lärarnas ämnesbiografier. Här framgår att lärarna uppfattar sin uppväxt och specifika uppväxtförhållanden som grundläggande för sin ämnesförståelse. Här grundlades deras historieintresse, läsvana och värderingar. Ämnesstudierna på högskolan identifieras av lärarna som betydelsefulla för att de då lärde sig att problematisera det förflutna och fick en mycket mer komplex historisk kunskap. Alla är inne på att ämnesförståelsen också påverkats av tiden som lärare, genom samspelet med kolleger och elever. Ett intressant resultat är att flera av de intervjuade lärarna uppger att de tagit starkt intryck av fortbildningen till lärarutbildare.

Licentiatavhandlingens slutsatser

Berg drar den principiella slutsatsen att lärarnas ämnesförståelse förändras i två avseenden: den går dels från enkel till mer komplex, dels går den från att vara prövande till att bli mer övertygad. Vidare menar han att ämnesförståelsen under yrkeslivet påverkas av erfarenheter på olika nivåer – praktisknära genom samspelet med eleverna, på kollegial nivå genom samtal och erfarenhetsutbyte med kollegorna, och på reflexiv nivå genom specifika impulser eller tillfällen som fortbildning – och att de olika nivåerna påverkar varandra.

I det sista empiriska kapitlet systematiserar Berg intervjurestadierna som gäller historieämnets centrala innehåll, begrepp, syfte och övergripande mönster. Han menar här bland annat att lärarna tenderar att prioritera ämnesinnehållet enligt olika idéer, och försöker att klargöra dessa principiellt olika positioner i förhållande till två olika axlar. En axel sträcker sig från livsfrågeorienterat innehåll till omvärldsorienterat innehåll (här syns skillnaden mellan identitetsorienterad och bildningsorienterad ämnesförståelse). En annan axel går från fokus på stoff till fokus på färdighetsträning. Enskilda lärare intar olika positioner i relation till axlarna, men ingen av de intervjuade särskilt nära den livsfrågeorienterade polen.

Berg identifierar olika tendenser bland lärarnas uppfattning om vilka begrepp och övergripande tolkningsmönster som är att föredra då man ska betrakta det förflutna. En tendens är att betona epoker och kronologier. En annan ämnesförståelse underkänner kronologiska perspektiv och betonar istället källkritik och förmågan att formulera frågor. Utifrån dessa resultat identifierar Berg en position han betecknar som färdighetsorienterad ämnesförståelse, samt en kallad objektivt orienterad ämnesförståelse. Men eftersom de är ganska otydliga väljer han att tona ner dem och säga att de bör tolkas som inslag i lärarens ämnesförståelse. Slutligen bör nämnas att när lärarna uppmanats att beskriva innehållet i ett tänkt undervisningstema, så har deras ämnesförståelse fått genomslag. Det är ett belegg för att ämnesförståelsen verkligen har koppling till lärarens didaktiska val, just som angivits i själva utgångspunkten för studien.

Kritiska synpunkter

Studien är uppslagsrik men i vissa avseenden också problematisk. En av svagheter ligger i metoddiskussionerna, som borde vara mer kritiskt hållna. Det gäller både enkät- och intervjustudien. Intervjumetoden presenteras noga, men den viktigaste frågan – hur metoden kan antas ha påverkat resultatet – ställs inte. Vad gäller enkäten flaggar författaren för att dess ringa omfattning (femtio individer) gör att man inte kan dra generaliserbara slutsatser av den. Men istället för ett sådant defensivt påpekande skulle jag vilja se en diskussion som utifrån avancerad metodlitteratur problematiserar saken. Diskussionen borde ta upp det faktum att merparten av de medverkande lärarna befinner sig i samma ålderssegment och att de alla är verksamma i en region som avviker från vissa andra regioner i landet. Utifrån medvetenhet om detta kan sedan resultaten värderas. Bara två av de femtio lärarna väljer att betona (s. 52) att ”andra ämnen” har betydelse för deras ämnesförståelse, men just lärarnas ämneskombination har enligt författaren stor betydelse för hur lärarna tänker historia. Motsättningen är intressant och viktig eftersom den ger incitament för att kritiskt granska lärarnas utsagor.

Det andra huvudproblemet är i mina ögon att forskningsläget definieras för snävt. Berg har valt ett forskningsläge utifrån den empiri han studerar, det vill säga forskning om historieundervisning, istället för forskning utifrån de frågor han sökt besvara. För att kunna analysera historielärares ämnesförståelse är det dock nödvändigt att också relatera till vissa studier om historiebruk i samhället liksom till forskning om historievetenskapens historia.² När lärarna säger att deras egna ämnesstudier påverkat deras ämnesförståelse vill jag veta hur ämnesstudierna ska relateras till de trender inom historieforskningen som varit aktuella under det senaste halvsekle. Kanske kan ämnesstudierna förklara förskjutningen från bildningsorienterad till kritiskt orienterad ämnesförståelse? Eftersom forskningsinriktningen skiljer sig åt mellan olika studieorter skulle det också ha varit intressant om författaren kunnat koppla lärarnas preferenser till dessa respektive orter. Detta är ett exempel på att tolkningarna kunde ha förts längre med hjälp av ett forskningsläge som bättre anpassats till studiens frågor.

Den löpande framställningen fungerar ganska bra med pålitliga hänvisningar. I de bägge intervjukapitlen redovisas intervjuerna utförligt en och en innan de sedan analyseras i tematiskt upplagda avsnitt. Enligt min mening kunde hellre de enskilda genomgångarna ha strukits och nyckelpartier ha arbetats in i de frågeorienterade tematiska avsnitten. Användningen av begrepp har vissa brister, som då begreppen ”kvalitativ” och ”kvantitativ” förväxlas med varandra några gånger (s. 63, 105). Vidare framstår det som oklart vad lärarna i studien avser med ”lärarutbildning” (s. 20, 61), som de anser inte har påverkat deras ämnesuppfattning; ska lärarutbildning

² Relevanta studier är bl.a. Roy Rosenzweig & David Thelen, *The Presence of the Past: Popular Uses of History in American Life*, New York: Columbia UP 1998; Ulf Zander, *Fornstora dagar, moderna tider: Bruk av och debatter om svensk historia från sekelskifte till sekelskifte*, Lund: Nordic Academic Press 2001; Rolf Torstendahl, ”Thirty-Five Years of Theories in History: Social Science Theories and Philosophy of History in Scandinavian Debate”, i *Scandinavian Journal of History*, vol. 25, nos. 1–2, s. 1–26.

MIKAEL BERG: HISTORIELÄRARES HISTORIER – ÄMNESBIOGRAFI OCH
ÄMNESFÖRSTÅELSE HOS GYMNASIELÄRARE I HISTORIA.

Recension av David Ludvigsson

ses som synonymt med pedagogik, eller innehåller det också ämnesdidaktik och skolförlagd praktik? Litteraturförteckningen innehåller inkonsekvenser och flera verk har försetts med uppgift om tryckeri istället för förlag. En avslutande anmärkning av estetisk art är att ett mycket långt indrag används vid nytt stycke istället för sedvanligt, diskret fyrkantsindrag.

Mina kritiska anmärkningar till trots vill jag betona att Mikael Bergs studie fördjupar vår bild av svenska historielärares ämnesförståelse. Den inspirerar också till vidare studier på området.

David Ludvigsson (fakultetsopponent)